

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Правова статистика»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

**за темою – «Теоретичні основи статистичної науки. Правова
статистика.»**

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з технічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол
від 29.08.2023 р № 2

Розробники:

Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
канд.екон.наук, доцент Виганяйло Світлана Миколаївна

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
к.е.н., Людмила Анатоліївна Парфентій
2. Доцент кафедри маркетингу та логістики СНАУ, к.е.н., доцент Олена
Володимирівна Шумкова

План лекції

1. Поняття терміну «статистика».
2. Динамічні та статистичні закономірності.
3. Закон великих чисел.
4. Предмет статистики, її означення. Статистична сукупність, одиниця сукупності, статистична ознака та показник, одиниця виміру та її варіація. Методи статистики. Структура статистики, її рівні.

Рекомендована література:

Нормативні документи

1. Закон України «Про державну статистику» від 17.09.1992 р. [Текст] : Закони України.— К. : Верховна Рада, 1996. — 340 с. — ISBN 966-7024-05-09 Електронний ресурс: https://kodeksy.com.ua/pro_derzhavnu_statistiku.htm (Документ 2614-XII, чинний, поточна редакція — Редакція від 19.04.2014, підстава - 1170-VII)
2. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. [Текст] : Законодавство України про інформацію : зб. законів (Офіційне видання). — К. : Парламентське вид-во, 2003. — 228 с. (С. 3-22) — ISBN 966-611-205-1 Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (Документ 2657-XII, чинний, поточна редакція — Редакція від 21.12.2019, підстава - 324-IX)
3. Про затвердження Політики поширення статистичної інформації органами державної статистики / Наказ Державної служби статистики України №339 від 24.11.2015 Електронний ресурс: <http://consultant.parus.ua/?doc=09V465345F>
4. Програма розвитку державної статистики до 2023 року/ Постанова кабінету міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 222. Київ Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2019-%D0%BF>
5. Положення про Державну службу статистики України: постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2014р. No 481. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF>
6. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06.11.2015р. No 1377. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>
7. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. No 1 Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>

Основна

1. Правова статистика. Навчальний посібник /С.М.Виганяйло – Суми: 2019. – 145 с.
Електронний ресурс: URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7654/Pravova%20statutuka_Navchalnyi%20posibnyk_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

2. Борисенко О.А. Правова статистика [Текст] . навчальний посібник / О.А. Борисенко, А.М. Куліш, В.Б. Чередниченко – Суми, Сумський державний університет . вид. СумДУ, 2015 р. – 183 с. ISBN 978-966-657-595.

Електронний ресурс: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/43138/3/Borusenko_pravova.pdf;jsessionid=BA7DA68A8880582E0FCEBACE9E116E1

3. Лугінін О.Є. Статистика. Підручник.– К.: Центр учбової літератури, 2017, – 608 с. Електронний ресурс: https://www.studmed.ru/lugnn-oye-statistika_18ca45892ca.html

4. Правова статистика: підручник / [В. В. Голіна та ін.] ; за ред. проф. В. В. Голіни ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. –Харків : Право, 2014. – 250 с. Електронний ресурс: <https://www.twirpx.com/file/597128/>

5. Яковлев, С. В. Правова статистика [Текст] : підручник / С. В. Яковлев, В. П. Кубрак. – Харків : Нац. ун-т внутр.вн.справ, 2004. – 334 с. – ISBN 966-610-124-6. Електронний ресурс: <http://library.dstu.education/indexing.php?r2=19626>

Допоміжна

6. Мармоза, А. Т. Правова статистика [Текст] : навчальний посібник / А. Т. Мармоза. – К. : КОНДОР, 2006. – 536с. – ISBN 966-351-091-9. Електронний ресурс: https://www.studmed.ru/view/marmoza-at-pravova-statistika_d7229c557d4.html

7. Правова статистика [Текст] : підручник / Моїсеєв Є. М., Джужа О. М., Василевич В. В., та ін. : за заг. ред. проф. О. М. Джужи. – К. : Атака, 2008. – 392 с. – ISBN 978-966-326-262-8. Електронний ресурс: <https://www.twirpx.com/file/124635/>

8. Статистика [Текст] : навчально – методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Н. Б. Кушнір, Т. В. Кузнєцова та інші/ – К. : Центр учбової літератури, 2009. - 208с. ISBN 966-364-782-5. Електронний ресурс: <https://www.twirpx.com/file/689800/>

9. Калачова, І. В. Правова статистика: навч. посіб. / І. В. Калачова, Г. Г. Трофімова. – К. : КНЕУ, 2005. – 300 с. – ISBN 966-574-746-0. – Режим доступу : <http://6201.org.ua/load/72-1-0-641> Електронний ресурс: <https://www.twirpx.com/file/124635/>

10. Непран А.В. Правовая статистика: учеб. пособие / А. В. Непран, И. Е. Тимченко, О. М. Левчук. –Х. : БУРУН и К ; К.:КНТ, 2014. –192

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Правова статистика. Лекції. Електронний ресурс: <http://studies.in.ua/pravova-statystyka.html>

2. Статистична інформація про правопорушення в Україні [Електронний ресурс] : Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Статистична інформація про правопорушення в Україні [Електронний ресурс] : Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Текст лекції

1. Поняття терміну “статистика”.

Вивчення статистичної науки має важливе значення в підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі суспільних наук взагалі і юриспруденції зокрема, оскільки для науково обґрунтованого пізнання тенденцій і закономірностей розвитку суспільного життя, до якого належать і правові явища, обов'язково необхідно вміти їх аналізувати.

Термін “статистика” походить від латинського слова “статус” (status), що буквально означає “визначений стан речей”. Вперше це поняття було введено у науковий обіг німецьким вченим Готфрідом Ахенвалем в 1749 році, який запозичив його з італійської мови. Саме Г. Ахенваль почав уперше читати нову дисципліну «Статистика» у Марбурському університеті та написав книгу про державознавство.

У сучасному розумінні термін “статистика” використовується в таких значеннях:

- під статистикою розуміють практичну діяльність органів державної статистики з метою отримання всебічної та об'єктивної інформації щодо економічної, соціальної, демографічної та екологічної ситуації в Україні;
- під статистикою розуміють сукупність цифрових показників, щодо кількісної та якісної характеристики явищ і процесів, яка подана респондентами під час статистичних спостережень;
- під статистикою розуміють окрему галузь науки, яка має свій предмет і метод дослідження.

Між статистичною наукою і практикою існує тісний взаємозв'язок. Статистична наука використовує дані практики, узагальнює їх і розробляє методи проведення статистичних досліджень. В свою чергу, в практичній діяльності застосовуються теоретичні положення статистичної науки для вирішення конкретних управлінських завдань. Протягом тривалого і складного процесу формування статистики ці дві функції постійно взаємодіяли, і практичні потреби неминуче впливали на розвиток статистичної науки.

Особливості статистичної науки полягають в тому, що:

- статистика вивчає суспільні явища. Але ті явища, що знаходяться поза сферою суспільної діяльності людини, не піддаються статистичному обліку і вивченню (наприклад це хмари на небі);
- у вивченні кількісної сторони явища, адже кількісна сторона суспільних явищ вивчається статистикою у нерозривному зв'язку з їх якісною стороною;
- статистика вивчає масові суспільні явища. Тобто не поодинокі факти, а сукупність фактів, що мають різні ознаки, які повторюються в просторі або впродовж часу;
- кількісну сторону суспільних явищ статистика вивчає в конкретних умовах місця і часу;

- статистика також вивчає вплив природних і технічних факторів на кількісні зміни суспільного життя і вплив розвитку суспільства на природні умови життя суспільства.

Отже, статистика - це суспільна наука, що вивчає кількісну сторону масових явищ суспільного життя в нерозривному зв'язку з їх якісною стороною в конкретних умовах простору і часу.

Слід зазначити, що статистика є багатогалузевою наукою і складається з окремих розділів або галузей залежно від того, яку сферу суспільного життя вона вивчає. Усі ці галузі тісно пов'язані між собою.

У складі статистичної науки виділяють такі частини:

- 1) загальна теорія статистики ;
- 2) економічна статистика;
- 3) соціальна статистика.

Загальна теорія статистики розглядає категорії статистичної науки. Вона формулює і розробляє основні принципи, правила і методи дослідження, загальні для всіх галузей статистики.

Економічна статистика вивчає явища і процеси, що мають місце в економіці, розробляє систему економічних показників і методи вивчення національного господарства країни чи регіону як єдиного цілого. Завданням економічної статистики є розробка і аналіз статистичних показників, що відображають стан національної економіки, взаємозв'язку економічних галузей, особливостей розміщення продуктивних сил, наявність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, досягнутий рівень їх використання.

Соціальна статистика формує систему показників для характеристики життя населення та різних аспектів соціальних відносин; її галузі — статистика народонаселення, політики, культури, охорони здоров'я, науки, освіти тощо.

Галузеві статистики формуються на базі показників економічної або соціальної статистики, розробляють зміст і методи обчислення показників, які відображають особливості окремої галузі господарства (наприклад, статистика промисловості, статистика сільського господарства, правова статистика).

Слід сказати, що предмет статистичного пізнання за своєю природою є складним і суперечливим. Досліджувані сукупності постійно змінюються і розвиваються. Разом з тим на певний історичний період вони залишаються стійкими і незмінними. Все це існує в реальній дійсності об'єктивно. Таким чином, об'єктом дослідження статистичної науки є явища, які з одного боку, стабільні, а з іншого — знаходяться у постійному розвитку і зміні у часі і просторі.

Наука статистика має свій предмет дослідження. Предметом статистики виступає кількісна сторона масових суспільних явищ і процесів у нерозривному зв'язку з їх якісною стороною, кількісне відображення закономірностей суспільного розвитку в конкретних умовах місця й часу.

Розкриємо сутність предмета статистики, а саме детальніше розглянемо ті критерії, які він в себе включає. Кількісна сторона характеризує розміри, обсяги, кількісні співвідношення, темпи розвитку, поширення, повторюваність у часі й у просторі об'єктивно існуючих явищ і процесів. Це одна із головних ознак предмета статистики.

Статистика вивчає масові суспільні явища і процеси, тому що статистичні закономірності виявляються тільки при вивченні великого числа одиниць сукупності (закон великих чисел), тобто статистична сукупність має бути репрезентативною.

Отже, об'єктом вивчення статистики є суспільство, явища і процеси суспільного життя.

Під методом будь-якої науки розуміють спосіб дослідження предмету науки. Для вивчення свого предмету статистика розробляє і використовує різноманітні методи, сукупність яких утворює статистичну методологію.

Методологія статистичної науки — це система принципів наукового пізнання, які використовуються на шляху розуміння дійсності.

Статистична методологія ґрунтується на загально-філософських (діалектична логіка) і загальнонаукових (порівняння, аналіз, синтез) принципах. Статистична наука застосовує у своїх дослідженнях філософські категорії одиночного і загального (злочин і злочинність), випадкового і необхідного (один злочин - випадок, злочинність в цілому - закономірність) та інші.

Згідно з принципами логіки статистика будь-яке суспільне явище розглядає не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими, виявляє фактори, які спричиняють зміну значень ознак у межах однорідної сукупності, оцінює ефект впливу факторів і щільність причинно-наслідкових зв'язків.

Суспільні явища динамічні, тому статистика вивчає їх у розвитку, оцінюючи тенденції та циклічні коливання, інтенсивність динаміки та структурних зрушень.

Статистична методологія ґрунтується на поєднанні аналізу і синтезу. Розглядаючи сукупності елементів, статистика, з одного боку, визначає в них схожі риси і відмінності, об'єднує елементи в групи, виділяючи при цьому різні типи й форми явищ, а з іншого — узагальнює інформацію як за окремими групами (типами), так і по сукупності в цілому.

Метод — це конкретний захід або засіб, який застосовується для збирання, оброблення та аналізу статистичної інформації. В статистиці на базі загальних принципів діалектичного методу розроблені такі специфічні методи:

Метод масового статистичного спостереження — науково організоване збирання і реєстрація різних фактів та явищ соціального життя за істотними ознаками по розробленим до початку спостереження документам первинного обліку.

Метод зведення та групування дає змогу виділити в суспільному досліджуваному явищі найважливіші типи, характерні групи та підгрупи за істотними ознаками.

Табличний та графічний методи — це способи раціонального викладення наслідків статистичного дослідження.

Метод відносних величин дає змогу охарактеризувати кількісне співвідношення різних суспільних явищ, а також склад сукупності.

Метод середніх величин дозволяє охарактеризувати типовий розмір ознаки сукупності в конкретних умовах простору і часу.

Індексний метод дає змогу охарактеризувати зміну рівня суспільного явища в часі, просторі чи порівняно з плановим завданням, нормою або стандартом.

Кореляційний метод — це встановлення та обчислення щільності взаємозв'язку явищ суспільного життя.

Статистичний аналіз зведеного та опрацьованого матеріалу, в процесі якого виявляються закономірності та зв'язки суспільних явищ (методи вивчення варіації, інтенсивності розвитку, узагальнюючі індекси).

В статистиці широко застосовуються *математичні* методи. Це пояснюється тим, що статистика визначає величину, розміри суспільних явищ, вивчає їх кількісну сторону у нерозривному зв'язку з їх якісною стороною. Математика та статистика мають спільні методи обробки і оцінювання даних, але різні предмети пізнання. Математика вивчає закономірності масових явищ в абстрактній формі, а статистика як суспільна наука характеризує розміри і співвідношення суспільних явищ у конкретних умовах їх існування і розвитку.

Усі ці методи застосовуються на різних етапах статистичного дослідження.

Будь-яке статистичне дослідження послідовно проходить три етапи. Але, перед початком статистичного дослідження необхідно провести відповідну підготовку. Підготовча частина включає до себе вивчення проблеми дослідження, розробку його напрямків, визначення понятійного апарату та низку інших питань методологічного і матеріально-технічного забезпечення дослідження.

Перший етап — збір первинного матеріалу шляхом реєстрації фактів чи опитування респондентів.

Другий етап полягає в тому, що зібрані дані підлягають систематизації і групуванню — від характеристики окремих елементів переходять до узагальнюючих показників у формі абсолютних, відносних чи середніх величин.

Третій етап передбачає аналіз варіації, динаміки, взаємозалежностей. За результатами аналізу висновки можуть бути описані в текстовій формі, подані у формі таблиць і графіків.

Розглянемо поняття Закону великих чисел. Слід сказати, що повторюваність, послідовність та порядок у розвитку соціальних явищ — науковцями визначається як закономірність. Вона може проявлятися по-різному. Розрізняють два види закономірностей: динамічну та статистичну.

В природних явищах спостерігаються закономірності, які зветься динамічними, тобто певні ознаки того чи іншого явища спостерігаються у

кожному окремому його прояві. Скажімо, площа круга змінюється на відповідну величину в зв'язку зі зміною його радіусу, закон Архімеда проявляється у кожному випадку занурення тіла у рідину тощо.

В суспільному житті у соціальних явищах такої закономірності не спостерігається, хоча вони в таких явищах теж існують. Але свій прояв закономірності соціальних явищ знаходять при їх масовому спостереженні і дослідженні і тому такі спостереження звуться статистичними.

2. Динамічні та статистичні закономірності.

Динамічна закономірність — це така, яка виявляється в кожному окремому випадку і не залежить від кількості одиниць, які ми спостерігаємо. Вона притаманна природним явищам. Динамічна закономірність проявляється у фізичних, хімічних, математичних законах.

Статистична закономірність виражає середній результат взаємодії значного числа однорідних явищ, тобто статистична закономірність не виражає властивості кожного явища окремо, а тільки в масових процесах, або в загальній системі.

Статистична закономірність — це така, яка виявляється лише в достатній кількості однорідних одиничних елементів, котрі й утворюють сукупність. Тобто кожний окремий елемент може не підтверджувати існування тієї чи іншої закономірності, тому що існування її в кожному елементі носить імовірний характер. Інакше кажучи, статистична закономірність властива лише сукупності одиниць, яка має назву статистичної сукупності.

Статистична сукупність — це певна множина елементів, поєднаних однаковими умовами існування та розвитку. Об'єктивною основою існування статистичної сукупності є складне перетинання причин та умов, які формують той чи інший масовий процес, наприклад, зміни тенденцій в розвитку злочинності залежно від зміни соціально-економічної та політичної ситуації в країні.

Одиницею сукупності є кожний окремий елемент, який складає статистичну сукупність. Кожна окрема одиниця сукупності є носієм явища, що вивчається, і відрізняється від іншої одиниці сукупності розміром ознаки. Завжди має місце коливання (варіювання) значень ознаки у кожній одиниці статистичної сукупності.

Відоображуючи характер дії об'єктивних законів розвитку суспільства в конкретних умовах простору і часу, статистичні закономірності проявляються по-різному. Їх можна об'єднати в такі групи:

1. Закономірності розвитку (динаміки) явищ. Так, статистика може свідчити про збільшення або зменшення рівня злочинності.
2. Закономірності розподілу елементів сукупності. Це може бути розподіл злочинців за віком, злочинів за об'єктом посягання.
3. Закономірності структурних зрушень. Прикладом може бути збільшення злочинності неповнолітніх в загальній структурі злочинності.
4. Закономірності зв'язку між явищами. Наприклад, залежність злочинності від доходів сім'ї, культурного рівня населення тощо.

Статистична закономірність проявляється лише на підставі дослідження достатньо великої кількості одиниць спостереження. Лише за цієї умови проявляється закон великих чисел.

3. Закон великих чисел.

Закон великих чисел базується на загальному принципі, згідно з яким властивості об'єктивного світу яскраво проявляються у великій масі випадків.

Закон великих чисел – це математично обґрунтована теорія, відповідно до якої спираючись на знання теорії ймовірностей, можна стверджувати, що спільна дія значної кількості випадкових факторів призводить до наслідків, які не залежать від випадку.

Закон великих чисел - це один із основних законів, який використовується статистикою для дослідження явищ суспільного життя. Він дає змогу зрозуміти, чому із великої кількості хаосу випадкових зв'язків ми можемо встановити і встановлюємо закономірності у розвитку та тенденціях суспільних явищ.

Один, або навіть незначна кількість випадків у соціальному житті може дати випадкові, невластиві в цілому тому чи іншому явищу показники (наприклад, рецидивісти - це особи, як правило, з низьким рівнем освіти, але серед них можуть бути виявлені окремі представники з вищою освітою).

Тому, при дослідженні соціальних явищ треба проводити масові спостереження, спираючись на Закон великих чисел. Інакше, висновки, зроблені на малій чисельності фактів можуть бути хибними. Масова ж реєстрація фактів і їх дослідження дозволяють відкинути випадковість, що може бути притаманна окремим проявам і визначити закономірність, що міститься у всій сукупності явищ.

Таким чином - Закон великих чисел це принцип, в силу якого сукупна дія великої кількості випадкових призводить до результату, який не залежить від випадку, а надає можливість виявити закономірні чинники, що непомітні при дослідженні одного або мають кількості випадків даного явища.

Державна статистична діяльність проводиться органами державної статистики відповідно до завдань, віднесених до їх компетенції.

Повноваження й функції органів державної статистики визначені Законом України "Про державну статистику". Цей Закон регулює правові відносини в галузі державної статистики, визначає права і функції органів державної статистики, організаційні засади здійснення державної статистичної діяльності з метою отримання всебічної та об'єктивної статистичної інформації щодо економічної, соціальної, демографічної та екологічної ситуації в Україні та її регіонах і забезпечення нею держави та суспільства.

Централізоване керівництво веденням статистики в нашій країні здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі статистики, який утворюється відповідно до статті 106 Конституції України. З 1997 року функції державного управління в сфері статистики здійснював Державний комітет статистики України. А з 6 квітня 2011 року

Указом Президента України №396\2011 затверджене Положення “Про державну службу статистики” згідно з яким організацію статистичної роботи здійснюють Державна служба статистики України, територіальні органи державної статистики, що утворені відповідно до законодавства в Автономній Республіці Крим, областях, районах та містах, містах обласного, республіканського (АРК) значення.

Функціональними органами державної статистики є підприємства, установи та організації, що утворюються відповідно до законодавства Держстатом України і знаходяться в сфері його управління.

В Україні, Державною службою статистики України проводяться такі статистичні дослідження: 1) основні геополітичні та економічні характеристики; 2) національні рахунки; 3) фінанси й кредит; 4) ціни й тарифи; 5) єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ); 6) матеріально-енергетичні ресурси (використання матеріально-технічних й енергетичних ресурсів); 7) промисловість; 8) сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство (сільське господарство, рослинництво, тваринництво, мисливство, лісове господарство, рибне господарство); 9) інвестиції та будівельна діяльність (житлове й соціально-культурне будівництво); 10) транспорт і зв'язок (транспорт, шляхи сполучення, зв'язок); 11) зовнішньоекономічна діяльність; 12) оптова та роздрібна торгівля, ресторанне господарство; 13) послуги; 14) інституційні перетворення та розвиток підприємництва; 15) наука, інновації та інформатика; 16) населення; 17) зайнятість населення; 18) доходи і витрати населення; 19) житлові умови населення; 20) освіта; 21) охорона здоров'я та соціальна допомога; 22) культура, відпочинок, спорт і туризм; 23) правопорушення; 24) природні ресурси та охорона навколишнього середовища (земля, водні ресурси, повітряний басейн, промислові токсичні відходи, економічні показники природокористування).

У ст. 12 Закону України «Про державну статистику» сформульовано такі головні завдання державної статистики:

- 1) реалізація державної політики в галузі статистики;
- 2) збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичної інформації щодо масових економічних, соціальних, демографічних, екологічних явищ і процесів, які відбуваються в Україні та в її регіонах;
- 3) забезпечення надійності та об'єктивності статистичної інформації;
- 4) розроблення, вдосконалення і впровадження статистичної методології;
- 5) забезпечення розроблення, вдосконалення і впровадження системи державних класифікаторів техніко-економічної та соціальної інформації, які використовуються для проведення статистичних спостережень;
- 6) створення і введення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;
- 7) впровадження новітніх інформаційних технологій з опрацювання статистичної інформації;

8) взаємодія інформаційної системи органів державної статистики з інформаційними системами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, міжнародних організацій та статистичних служб інших країн шляхом взаємного обміну інформацією, проведення методологічних, програмно-технологічних та інших робіт, спрямованих на ефективне використання інформаційних ресурсів;

9) координація дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб у питаннях організації діяльності, пов'язаної із збиранням та використанням адміністративних даних;

10) забезпечення доступності, гласності і відкритості статистичної інформації, її джерел та методології складання;

11) збереження та захист статистичної інформації.

Крім вказаних органів державною статистикою займаються також міністерства й відомства України, інші юридичні особи для виконання завдань, що входять до їх компетенції відповідно з затвердженими формами державної статистичної звітності.

4. Предмет статистики, її означення. Статистична сукупність, одиниця сукупності, статистична ознака та показник, одиниця виміру та її варіація. Методи статистики. Структура статистики, її рівні.

Відомо, що одним з головних завдань держави є забезпечення правопорядку і законності, захист прав і свобод людини, охорона прав і законних інтересів державних і недержавних організацій, трудових колективів, тобто соціальний контроль за злочинністю та іншими правопорушеннями. Забезпечення виконання цих завдань покладено насамперед на правоохоронні органи.

Зміст правоохоронної діяльності впливає із завдань правосуддя, закріплених у нормах відповідного законодавства. Така діяльність носить соціальний характер і може здійснюватися лише за допомогою застосування юридичних заходів впливу. До них прийнято відносити заходи державного примусу і стягнення, що регламентуються нормами чинних законів.

Для адекватного, своєчасного та ефективного впливу на процеси, які відбуваються в житті суспільства, необхідно мати об'єктивну та повну інформацію про розвиток і тенденції тих соціальних явищ, що найбільше відображаються на безпечних умовах життя людей. Таку інформацію концентрує правова статистика.

Правова статистика є галуззю наукових знань, яка вивчає кількісні характеристики правових явищ. Це підтверджує що правова статистика — поняття збірне, оскільки до неї можуть бути віднесені статистичні відомості багатьох органів та установ, у тому числі тих, що не належать до правоохоронних. Правова статистика відображає дані про те як захищаються гарантовані Конституцією права і свободи людини і громадянина, власність фізичних і юридичних осіб, громадський порядок тощо.

Основною метою правової статистики є цифрова характеристика і облік право, що знаходяться в сфері компетенції МВС, прокуратури, Служби безпеки України, Прикордонної служби, Державної податкової адміністрації,

Державної митної служби, судів, нотаріату та інших державних органів, які вправі порушувати кримінальні справи, проводити досудове розслідування і дізнання, чинити правосуддя, виконувати покарання, здійснювати профілактичний вплив на злочинність та інші правопорушення.

Таким чином, мета правової статистики полягає в необхідності надати цифрову характеристику результатів діяльності усіх правоохоронних органів, оцінити її ефективність завдяки розробленій системі показників, а також визначити рівень додержання законності в їх роботі.

У відповідності з цим, правова статистика, застосовуючи свої специфічні методи (масового спостереження; групування даних спостережень за кількісно і якісно вираженими ознаками; обробки та аналізу статистичних матеріалів), повинна кількісно відобразити всю сукупність правопорушень (злочинів), а також систему заходів соціального контролю за ними, що здійснюються державними органами з метою підтримання режиму законності.

Правова статистика — це заснована на загальних принципах і змісті юридичних наук система положень і прийомів загальної теорії статистики, яка застосовується при вивченні кількісно-якісної сторони правопорушень і пов'язаних з ними явищ та заходів соціального контролю за ними.

Предмет правової статистики складається з таких елементів:

1) це кількісно-якісна характеристика тих явищ і процесів, які входять у сферу діяльності правоохоронних органів і результати їх діяльності (наприклад: статистика МВС, СБУ, прокуратури тощо);

2) це кількісно-якісна характеристика тих явищ і процесів, які пов'язані із застосуванням і використанням норм права та реалізацією юридичної відповідальності у нерозривному зв'язку з їх якісною стороною в конкретних умовах простору і часу (наприклад: статистика нотаріату тощо).

Отже, предметом правової статистики є кількісно-якісна сторона правових явищ що вивчаються нею. З наведеного тлумачення предмета правової статистики можна зрозуміти, що правова статистика, крім кількісної сторони правопорушень, вивчає також і таке суспільне, масове, негативне, соціальне явище як злочинність (також її кількісно-якісну сторону) що відноситься до сфери діяльності правоохоронних органів і пов'язане із застосуванням норм права та реалізацією юридичної відповідальності.

Особливістю предмета правової статистики є те, що вона вивчає і характеризує не лише ті правові явища що належать до сфери діяльності правоохоронних органів, але й ті, що пов'язані із правозастосуванням, використанням і реалізацією відповідних норм права. Якщо ті чи інші явища (правопорушення, злочини, правочини та інші правові факти) з якихось причин не зареєстровано (не зафіксовано), то вони, за таких обставин, випадають з поля зору правової статистики і відповідного реагування державних органів.

Предмет правової статистики обумовлює основні завдання, що має вирішувати дана галузь статистичної науки, зокрема:

1) бути надійною емпіричною базою для розробки державної політики у сфері боротьби із злочинністю та іншими правопорушеннями, сприяти розбудові правової держави та становленню інститутів громадянського суспільства;

2) здійснювати всебічний облік, збирання, аналіз та узагальнення статистичної інформації про правові явища та процеси;

3) забезпечувати повноту, об'єктивність, оперативність, стабільність та цілісність статистичної інформації з метою розробки єдиної програми статистичного обліку правових явищ, які використовуватимуться у найбільш важливих сферах життєдіяльності та нормотворчої діяльності зокрема;

4) забезпечувати доступність, гласність та відкритість зведених статистичних даних про правові явища і процеси та інші юридичні факти що складають предмет правової статистики.

Правопорушення, злочини та інші юридичні факти є категоріями що виникають в конкретних умовах простору і часу, соціальна характеристика яких проявляється, головним чином, у чотирьох вимірах: по-перше, це їх історичне походження; по-друге, це діяння (дія чи бездіяльність) конкретних людей; по-третє, та шкода, яку вони спричиняють інтересам суспільства, і, останнє, кількісно-якісні параметри правопорушень (злочинів) — не статичні, застигли явища, а процеси, що розвиваються в просторі і часі, суттєво змінюються в залежності від змін, що відбуваються в умовах життя людей.

Кількісно-якісні характеристики масиву (множини) правопорушень (злочинів) пов'язані з трьома ознаками статистичної сукупності: 1) іррегулярністю, тобто зовнішньою незалежністю окремих фактів правопорушень, вчинених на даній території за певний відтинок часу; 2) відносною стійкістю; 3) масовістю.

В цій якості правопорушення, злочини та інші юридичні факти можуть розглядатися як у часовій площині (за квартал, рік, кілька років), так і стосовно окремої території, регіону. В усіх випадках елементами досліджуваної сукупності виступають правопорушення (злочин), особа, винна в його вчиненні, і обраний захід соціального контролю (юридичного впливу). Вчені відмічають доволі тісний взаємозв'язок правопорушень (цивільних, адміністративних, кримінальних) в часі, хоча в просторовому плані вони не утворюють системи.

Отже, правова статистика при вивченні кількісної сторони правопорушень і пов'язаних з ними явищ та заходів соціального контролю за ними, обов'язково доповнює і якісними властивостями сукупності, бо кількість завжди переходить у якість при достатньо значній кількості одиниць сукупності. Кількісна сторона масового явища — це перш за все її розміри. Коли змінюється кількість, то обов'язково змінюється і якість, що в будь-якому випадку є невідворотним процесом.

Різний характер правопорушень, які має враховувати правова статистика, а також особливості діяльності установ, що здійснюють заходи

контролю за ними, обумовлюють виділення трьох самостійних галузей правової статистики, які складають її систему:

- 1) кримінально-правову, що має своїм об'єктом кількісну сторону злочинності і заходи соціального контролю за нею;
- 2) цивільно-правову, безпосередній об'єкт якої — кількісна сторона цивільних правовідносин, що розглядаються судом, нотаріатом;
- 3) адміністративно-правову, об'єктом якої є кількісна сторона адміністративних правопорушень і заходів адміністративного впливу.

Особливим підвидом є статистика прокурорського нагляду за дотриманням законності в державі. В першу чергу, це нагляд за дотриманням прав і свобод людини і громадянина органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове розслідування, виконання покарання, в т.ч. за дотриманням законності в місцях позбавлення волі; за правотворчою діяльністю, і, нарешті, координацією роботи усіх правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю.

Ю.Д. Блувштейн свого часу зробив спробу виокремити кримінологічну статистику як наукову дисципліну, що презентує частину кримінології, яка вивчає кількісні характеристики процесів, що відносяться до предмета цієї науки, з метою виявлення цих закономірностей. При цьому автор вказував про відмінність кримінологічної від кримінально-правової статистики в тому, що остання аналізує лише облік і дає оцінку діяльності органів дізнання, слідства, прокуратури, судів, державних установ. При цьому Ю.Д. Блувштейн вірно зазначив, що предмет кримінологічної статистики — насамперед злочинність як певне соціальне явище. Отже, водночас у вигляді самостійної підгалузі окремими науковцями, виділяється кримінологічна статистика, яка тісно пов'язана з кримінально-правовою та розглядається як частина кримінології, що вивчає кількісні характеристики злочинності, її причини, особу злочинця і профілактичну діяльність. Вказані характеристики перебувають як у межах, так і поза межами кримінально-правової статистики, особливо такі, як латентна злочинність, причинна обумовленість злочинності і окремих злочинів, процес формування особи злочинця і мотивації злочинної поведінки, діяльність суб'єктів профілактики, які не відносяться до правоохоронних органів.

Особливе місце в правовій статистиці складають дані про безнаглядність дітей, наркоманію, токсикоманію, пияцтво і алкоголізм, проституцію, розповсюдження венеричних захворювань і СНІДу, інших фонових явищ, що детермінують злочинність, і які традиційно відносилися до моральної статистики.

Але найбільш розробленим як у науковому, так і організаційному плані виявилось поняття кримінально-правової статистики. Кримінально-правова статистика є галуззю правової статистики, під якою розуміють систему положень і прийомів загальної теорії статистики, що застосовуються в галузі вивчення злочинності, жертв злочинів і реакції з боку органів кримінальної юстиції.

Кримінально-правова статистика залежно від стадій кримінального процесу складається із таких розділів (підгалузей), органічно пов'язаних між собою:

1. статистика органів, що проводять оперативно-розшукову діяльність, яка відображає діяльність органів, установ та структурних підрозділів що безпосередньо здійснюють оперативно-розшукові заходи запобігання та припинення злочинів;

2. статистика досудового розслідування, яка охоплює діяльність органів слідства і прокуратури. Вона включає, по-перше, облік і реєстрацію кримінальних правопорушень, кримінальних проваджень, матеріалів про злочини, вирішених у відповідності з кримінально-процесуальним законодавством, а також осіб, які скоїли злочини, і потерпілих від злочинів; і, по-друге, облік заходів щодо розслідування злочинів, терміни розслідування, суми відшкодованої шкоди, профілактичну роботу тощо;

3. статистика кримінального судочинства, яка відображає роботу судів усіх інстанцій щодо відправлення правосуддя. Зокрема, здійснюється облік як кількісних (число кримінальних проваджень, що надійшли до судів, їх рух, кількість засуджених і виправданих осіб тощо), так і якісних показників (терміни розгляду кримінальних справ, направлення їх на додаткове розслідування, призначені судом види і розміри покарання і т.п.). Завдяки цій підгалузі можна охарактеризувати кількість кримінальних справ, які надійшли до суду; кількість підсудних; кількість засуджених осіб, кількість виправданих осіб; кількість справ, які були розглянуті в наглядовій та касаційній інстанціях, і наслідки цього розгляду, строки розгляду справ, а також процесуальні дії суду;

4. статистика виконання судових вироків, що відображає діяльність установ кримінально-виконавчої системи по реалізації призначених судами покарань. Зокрема, характеризує облік усіх засуджених з розподілом за видами покарань; облік діяльності органів суду і кримінально-виконавчих установ по умовно-достроковому звільненню від покарань і заміні покарання більш м'яким, а також рішення про переведення з однієї кримінально-виконавчої установи до іншої тощо.

Таким чином, показники кримінально-правової статистики, з одного боку, характеризують рівень, структуру та динаміку злочинності і судимості, а з іншого — діяльність органів дізнання, досудового слідства, органів суду, органів виконання покарання по здійсненню кримінальної правозастосовної практики.

Правова статистика у відповідності з вказаними вище видами підгалузей співвідноситься з оперативними потребами органів, що здійснюють кримінально-правовий, адміністративно-правовий або цивільно-правовий захист прав і інтересів громадян, суспільства і держави. Тому на практиці доводиться мати справу зі статистикою поліції, податкової поліції, прокуратури, в тому числі військової, служби безпеки, митної служби, суду, державного і відомчого арбітражу, нотаріату, установ виконання покарань.

Однією з підгалузей кримінально-правової статистики є віктимологічна статистика, що охоплює кількісні дані про жертв злочинів і їх роль у генезисі злочинності. Адже реалізація результатів віктимологічних досліджень спроможна дати важливий інформаційний матеріал для удосконалювання профілактики злочинів, правового виховання і соціального контролю на всіх рівнях - загальному, груповому й індивідуальному. Значущість віктимологічних рекомендацій у тому, що вони орієнтують практику на невикористані резерви, що містяться в чиннику “жертва злочину”. Тому цілком зрозуміло те, що вивчення причин злочинності в територіальному розрізі без урахування вищевказаного чинника є однобічним, а теоретичні і практичні висновки виглядатимуть недостатньо повними.

Основне завдання віктимологічної статистики — дати кількісну характеристику осіб потерпілих (жертв злочинів) та їх віктимної чи правової поведінки за такими напрямками, а саме, який вчинено злочин; ким є особа обвинувачуваного і яка заподіяна ним шкода; також узагальнюються демографічні, соціально-психологічні, правові та інші ознаки, що характеризують особу потерпілого та його роль у конкретній ситуації.

Вчені-кримінологи, виділяючи основні показники, що характеризують суспільно небезпечні наслідки злочинності і враховуються в аналітичній роботі, яка проводиться прокурорами, першим показником визначають загальне число осіб, які загинули за досліджуваний період часу в результаті всієї сукупності злочинної діяльності правопорушників (рівень смертності). Другий показник — це загальне число осіб, які дістали тяжкі і менш тяжкі тілесні ушкодження. Далі науковці пропонують враховувати такі показники: “рівень розтління”, “рівень заподіяного збитку” тощо. І хоча цей перелік не є вичерпним, але “показники шкоди повинні розглядатися в якості одного з найважливіших критеріїв, що характеризують ступінь суспільної небезпеки злочинності та ефективність заходів її попередження”.

Необхідно підкреслити що важливим для практичних працівників в разі проведення досудового розслідування є такий показник, як “поводження потерпілих”, наприклад, віктимна поведінка жертви під час нападу злочинця. Для цього необхідно збирати дані про стать, вік, ставлення до обвинувачуваного, залежність від підсудного, у якому стані був потерпілий у момент вчинення злочину; що вказує і на ту обставину, що в окремих випадках злочинів поведінка потерпілого суттєво впливала на виникнення у злочинця наміру вчинити злочин.

Зазначимо, що протягом багатьох років віктимологічні дослідження сприймалися не завжди і не скрізь з однаковою зацікавленістю. Термін “віктимологія”, а також поняття “віктимність”, “віктимізація” повільно впроваджувалися як у наукову літературу, так і практичну діяльність. Лише останнім часом намітились позитивні зміни щодо розуміння важливості цих питань.

Дані, одержані в результаті віктимологічних досліджень, можуть допомогти судові глибше виявляти обставини справи, точніше кваліфікувати ті чи інші діяння з урахуванням поведінки потерпілого й індивідуалізувати

покарання. У певних випадках потерпілий зобов'язаний вжити всіх заходів, які від нього залежать, для попередження і припинення злочину.

Цивільно-правова статистика характеризує облік усіх цивільних справ, які знаходилися на розгляді в судових органах, облік наслідків судової діяльності по розгляду цивільних справ, а також облік цивільних правовідносин, що посвідчуються в адміністративному, нотаріальному або безперечному судовому впровадженні (наприклад, посвідчення нотаріусом заповіту).

Відповідно до вимог цивільного процесу і характеру установ, які його здійснюють, цивільно-правова статистика розділяється на такі підрозділи: а) статистика цивільного судочинства; б) статистика виконання судових рішень.

Статистика цивільного судочинства відображує роботу органів суду по розгляду цивільних справ, які надійшли до них; облік основних процесуальних дій; строки розгляду цивільних справ; кількість винесених судових рішень; облік кількості справ, які були розглянуті судами касаційної і наглядової інстанцій, і які рішення по ним були прийняті. Сюди ж відноситься робота господарських судів і нотаріату.

Статистика виконання судових рішень відображує діяльність судових виконавців по виконанню рішень суду з цивільних справ.

Адміністративно-правова статистика характеризує кількість виявлених і зареєстрованих правопорушень; кількість осіб, які вчинили ці правопорушення; види адміністративних стягнень, які були накладені на осіб, а також показники діяльності різних державних органів, які мають право накладати адміністративні стягнення.

Статистика прокурорського нагляду характеризує діяльність органів прокуратури по нагляду за додержанням законності в різних сферах життя держави.

Відповідно, основними галузями правової статистики є:

Кримінально-правова статистика

Адміністративно-правова статистика

Цивільно-правова статистика

Статистика конституційного судочинства

Митна статистика

Статистика прокурорського нагляду

Статистика дисциплінарних правопорушень

Господарсько-правова статистика

Підгалузями кримінально-правової статистики є:

статистика органів, що проводять оперативно-розшукову діяльність;

статистика досудового розслідування;

статистика кримінального судочинства;

статистика виконання покарань;

віктимологічна статистика;

Підгалузями цивільно-правової статистики є:

статистика цивільного судочинства;

статистика виконання судових вироків;

Наведені галузі та підгалузі правової статистики дають змогу дійти висновку про те, що правова статистика взаємопов'язана з усіма науками кримінально-правового, адміністративно-правового, цивільно-правового циклу та ін. Отже, результати статистичних досліджень безпосередньо застосовуються зазначеними юридичними науками при вирішенні своїх специфічних завдань.

Зокрема, показники, що характеризують роботу правоохоронних органів, дають змогу встановити які спостерігаються недоліки в їх роботі, які результати вони мають у справі розслідування та розкриття злочинів, які простежуються тенденції в стані та динаміці злочинності а також які заходи попереджувальної діяльності потрібно застосувати в тому чи іншому регіоні, місті або районі.

Правова статистика своїми показниками завжди характеризує тенденції зміни законодавчої, правоохоронної та правозастовної діяльності державних органів та має значну роль при вивченні та попередженні злочинності.

Значення правової статистики полягає в тому, що:

Кримінально-правова статистика дає вичерпну, науково обґрунтовану інформацію про тенденції та закономірності в розвитку злочинності, її рівень, структуру, динаміку, особу злочинця, причини і умови існування злочинності, а також про позитивні та негативні наслідки роботи правоохоронних органів по її попередженню.

Дані статистики дозволяють прогнозувати динаміку злочинності та розробляти науково обґрунтовані заходи щодо попередження окремих видів злочинів.

Матеріали правової статистики широко використовуються як засіб оперативного керівництва вищестоящих органів підлеглими і постійного контролю за їх діяльністю. Кількісно фіксуючи результати роботи органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, судів, арбітражу, правова статистика тим самим допомагає виявити типові недоліки і вжити своєчасних заходів щодо їх усунення. Статистичні дані МВС дозволяють судити про роботу його окремих служб та підрозділів щодо розкриття злочинів, дотримання термінів розслідування, відшкодування матеріальних збитків тощо.

Статистичні дані дають змогу вирішити питання про матеріально-технічне і фінансове забезпечення та дислокацію різних правоохоронних органів, проектування штатного розкладу, а також інші питання організаційно-управлінського характеру.

Істотну роль правова статистика відіграє у процесі координації діяльності різних правоохоронних органів з метою подолання їх роздрібненості.

Статистичні дані відіграють важливу роль при підготовці проектів законодавчих і інших нормативних актів.

Водночас статистичні дані мають дуже велике значення у справі контролю і визначення напрямку діяльності правоохоронних органів, адже

статистичні показники становлять найважливіше джерело для контролю за роботою цих органів.

До статистичних даних правової статистики висуваються певні вимоги: вірогідність (об'єктивність) даних, тобто їх відповідність реальному стану. Вірогідність даних забезпечується багатьма умовами. Це компетентність працівника, який здійснює дослідження, досконалість інструментарію (бланки, інструкції, система оціночних показників), зацікавленість і готовність об'єкту та ін.

повнота (цілісність) даних як за їх обсягом, так і по суті. Повнота забезпечується, по-перше, охопленням одиниць досліджуваної сукупності, по-друге, системним добором кількох взаємозалежних ознак явища, і по-третє, при вивченні явища у часі повнота передбачає одержання даних за максимально тривалі, періоди.

своєчасність (оперативність) даних. Інформація має дійти до користувача, перш ніж застаріє, інакше вона втрачає корисність.

співставимість (стабільність) даних у часі або у просторі. Дані повинні бути порівнянними: за складом сукупності (забезпечення співставимості показників при структурних зрушеннях — змінах у складі елементів досліджуваної сукупності); за одиницями; за методикою збирання даних та обчислення статистичних показників; за територіальною належністю одиниць.

доступність даних. Доступ до статистичної інформації забезпечується шляхом: систематичної публікації її в друкованих виданнях; поширення її засобами масової інформації; безпосереднього її надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування, іншим юридичним, а також фізичним особам.

Порядок та умови доступу до статистичної інформації визначаються в ст. 24 Закону України “Про державну статистику”.

На сьогодні збирання різних статистичних даних носить систематичний та упорядкований характер, таким чином, з'явилась можливість використовуючи статистичні показники за тривалий проміжок часу, аналізувати тенденції зміни явищ, не залежно від прорахунків у формуванні цих показників, оскільки правозастосовна практика, як правило, істотно не змінюється, якщо в державі не сталось якихось суттєвих соціальних змін.

Наведене дає можливість зробити висновок про те, що статистика є багатогалузевою наукою і складається з окремих розділів або галузей залежно від того, яку сферу суспільного життя вона відтворює своїми показниками.

Всі ці галузі тісно пов'язані між собою, тому наведене дає можливість зробити висновок про те, що статистика тісним чином пов'язана з усіма науками, які вивчають закономірності суспільно-економічного життя держави, окремих спільнот та кожної людини.